

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

ТКАЧЕНКО МИХАЙЛО ВЯЧЕСЛАВОВИЧ

УДК 377.091:336.334.29:005.336.2:640.43

**ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА
У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

ЗАКАТНОВ Дмитро Олексійович,

Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, лабораторія професійної кар'єри, завідувач.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

ТЕЛОВАТА Марія Теодозіївна,

Національна академія статистики, обліку та аудиту, кафедра обліку та оподаткування, завідувач;

кандидат педагогічних наук

БЕЗРУЧЕНКОВ Юрій Володимирович,

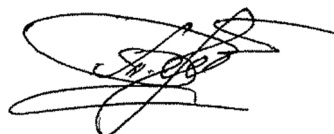
Державний заклад «Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка», Навчально-науковий інститут торгівлі, обслуговуючих технологій і туризму, кафедра туризму, готельної і ресторанної справи, доцент.

Захист відбудеться 27 червня 2018 року о 14-30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.458.01 в Інституті професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 03045, м. Київ, пров. Віто-Литовський, буд. 98-а, 6 поверх, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://ivet-ua.science/> та у бібліотеці Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 03045, м. Київ, пров. Віто-Литовський, буд. 98-а, 5 поверх.

Автореферат розіслано 23 травня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. М. Герлянд

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі соціально-економічних перетворень, що характеризуються розвитком бізнесу, зростає потреба в кваліфікованих працівниках зі сформованим економічним мисленням, здатних до підприємницької діяльності. З огляду на це актуалізується пошук інноваційних методик формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців, і, зокрема, ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах (далі ПТНЗ), що стає основним фактором їхньої успішної підготовки до професійної діяльності, пов'язаній зі сферою обслуговування, а також до відкриття власної справи.

Про необхідність формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців наголошується в Законах України «Про освіту» (2017), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012), а також у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки (2009), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (2000), Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року (2017), Концепції «Нова українська школа» (2016), а також Копенгагенській декларації (2002), Брюггському комюніке (2010) тощо. Однак досягнення бажаної якості професійної підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства гальмується недостатнім забезпеченням педагогічних умов формування підприємницької компетентності в учнів ПТНЗ. Це негативно позначається на їхній здатності виконувати комплексні професійні завдання та самореалізовуватися в умовах малого бізнесу.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідницького пошуку є праці учених із філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.); безперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Гуржій, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Радкевич, Л. Пуховська, С. Сисоева та ін.); особистісного професійного розвитку та кар'єрного зростання майбутніх фахівців (Л. Базиль, І. Бех, Л. Єршова, Д. Закатнов, Є. Климов, С. Максименко, В. Рибалка, В. Орлов та ін.); реалізації компетентісного підходу у професійній освіті (В. Луговий, О. Матвієнко, Г. Матукова, М. Теловата, О. Щербак, В. Ягупов та ін.); упровадження інноваційних технологій професійної освіти (В. Биков, Л. Герганов, Т. Герлянд, І. Дичківська, А. Каленський, О. Падалка, Л. Петренко, М. Пригодій, Г. Романова, О. Спирін та ін.); методик формування ключових компетентностей і професійної культури майбутніх фахівців ресторанного господарства (Ю. Безрученков, Л. Гусечко, О. Долгопол, С. Кравець, В. Лук'янов, М. Пальчук, Г. П'ятницька, Л. Радченко та ін.); підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності (М. Бойко, В. Дрижак, В. Колот, Н. Пасічник та ін.). Водночас, поза увагою вчених залишилася проблема підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства з урахуванням підприємницького складника.

Зазначене посилюється низкою *суперечностей*, що потребують розв'язання, зокрема, між: підвищеними вимогами суспільства сталого розвитку до якості професійної підготовки фахівців ресторанного господарства та недостатнім рівнем забезпечення у ПТНЗ відповідних для цього педагогічних умов; зрослими потребами підприємств ресторанного господарства у компетентних і підприємливих фахівцях та невідповідністю наявних у ПТНЗ методик, які б цьому сприяли; необхідністю формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ та нерозробленістю методичних рекомендацій, які б уможливили цей процес. Розв'язання суперечностей створить передумови для вдосконалення професійної освіти майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ й уможливить якісну підготовку фахівців ресторанного господарства зі сформованою підприємницькою компетентністю.

Отже, соціально-економічна доцільність, актуальність, недостатня теоретична і практична розробленість наукової проблеми зумовили вибір теми дослідження **«Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Підготовка учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри» (РК № 01113U000154).

Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 5 від 20 травня 2013 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 18 червня 2013 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства для підвищення якості їхньої підготовки до професійної діяльності у сфері обслуговування та відкриття власної справи.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми в науковій літературі й конкретизувати суть і структуру підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства.

2. Визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах.

3. Спроекувати модель формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах.

4. Розробити методiku формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах та на основі її апробації експериментально перевірити результативність педагогічних умов.

5. Підготувати та впровадити методичні рекомендації щодо формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців ресторанного господарства.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах.

Для досягнення мети та виконання означених завдань на різних етапах дослідницького пошуку застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: теоретичний аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел – для визначення стану розробленості проблеми формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ; дефінітивний аналіз, порівняння, абстрагування – для уточнення суті й структури підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства; теоретичний аналіз наукових джерел, прикладних інноваційних розробок та класифікація – для визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості підприємницької компетентності; теоретичний аналіз наукових розвідок, вивчення й узагальнення освітнього досвіду – для обґрунтування педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства; теоретичне моделювання – для проектування моделі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства; *емпіричні*: незалежних експертних оцінок – для визначення найбільш вагомих педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ; бесіди, тестування – для визначення стану формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у педагогічній практиці; анкетування, спостереження – для визначення стану сформованості підприємницької компетентності, з'ясування динаміки змін окремих структурних компонентів і виявлення їх вагових коефіцієнтів у загальній структурі процесу формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ; педагогічний експеримент – для перевірки результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, визначення кількісних і якісних показників, встановлення динаміки їх змін на кожному етапі дослідження; *моніторингу та математичної статистики* – для опрацювання отриманих експериментальних даних й обчислення статистичних показників перевірки результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства (застосування статистичного критерію χ^2); *графічні* – для ілюстрації та порівняння результатів експерименту в таблицях. Для комп'ютерного статистичного опрацювання експериментальних даних використано статистичний пакет SPSS (Statistical Package for the Social Science), програму Microsoft Excel).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено результативність педагогічних умов формування підприємницької компетентності

майбутніх фахівців ресторанного господарства: оновлення змісту професійної освіти з урахуванням підприємницького складника; залучення учнів до розроблення підприємницьких проектів; упровадження інтегративного навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування; концептуальною основою забезпечення означених умов слугують аксіологічний, особистісно орієнтований, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, інтегративний підходи; *спроектовано модель* формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, що візуалізує системну цілісність методологічних підходів, принципів, організаційних форм, методів, технологій професійного навчання, педагогічних умов, критеріїв, показників, рівнів сформованості підприємницької компетентності, структурованих у перспективно-цільовому, методологічному, змістово-процесуальному, оцінно-результативному блоках й уможлиблює позитивну динаміку формування означеного утворення, зменшення обсягів неформальної зайнятості випускників ПТНЗ; *розроблено методика* формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, що деталізується системою педагогічних дій, реалізовуваних у три етапи (репродуктивний, конструктивно-творчий і результативний) і уможлиблює формування економічного мислення, здатності самостійно засвоювати економічну інформацію, визначати оптимальні й помірковані рішення, застосовувати опановані знання для успішного здійснення підприємницької діяльності;

удосконалено діагностичний інструментарій дослідження сформованості підприємницької компетентності в єдності мотиваційно-орієнтаційного, операційно-змістового, компетентнісно-рефлексивного критеріїв та відповідних показників (*мотиваційно-орієнтаційного*: ставлення до підприємницької діяльності та самореалізації у підприємництві; професійні інтереси; потреба в досягненні професійних і комерційних успіхів; *компетентнісно-рефлексивного*: знання суті підприємницької діяльності та основних категорій підприємництва; розуміння ефективних способів, механізмів здійснення підприємницької діяльності й оптимальне їх застосування для виконання професійних завдань; універсальні властивості мислення (предметність, цілісність, критичність, точність і чіткість, повнота, оригінальність) щодо сприйняття й осмислення інформації про підприємницьку діяльність; виявлення здатності до розуміння смислів і логіки розгортання соціально-економічних ситуацій; відрефлексовані уявлення про професійний і комерційний успіх; самоусвідомлення рівня сформованості професійної та підприємницької компетентностей і виокремлення суб'єктивних труднощів у виконанні професійних завдань, потреба у самопізнанні, розвитку професійної рефлексії, самовдосконаленні; *операційно-змістового*: володіння основними способами і механізмами виконання дій щодо планування та здійснення підприємницької діяльності; вміння аналізувати та генерувати комерційні ідеї; здатність ризикувати заради досягнення поставленої підприємницької мети в ході реалізації та вирішення нестандартних професійних завдань; уміння контролювати емоційний стан у ситуаціях професійної і підприємницької діяльності; навички визначати мету і діяти послідовно для її досягнення з застосуванням набутих знань, умінь, навичок, творчої самореалізації, самопізнання і професійного самовдосконалення);

подальшого розвитку набув зміст поняття «підприємницька компетентність майбутніх фахівців ресторанного господарства»; розвиток полягає в урахуванні соціально-економічних і психолого-діяльнісних характеристик феномену та конкретизації ціннісно-світоглядних орієнтацій, способів діяльності, професійно значущих якостей, що цілісно визначають підготовленість особи до підприємницької діяльності у процесі виконання конструктивних професійних завдань (аналізувати ринкові можливості, опанувати різні економічні ролі, об'єктивно оцінювати індивідуально-особистісні здібності до підприємництва, започатковувати малі форми бізнесу в професійній сфері тощо).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства інтегративного навчально-методичного комплексу формування підприємницької компетентності, що охоплює: авторський елективний курс «Підприємницька діяльність» (тематичний план, робочу програму з розширеною пояснювальною запискою, орієнтовні поурочно-тематичні плани), навчально-методичне забезпечення, в змісті якого виражено підприємницький складник професійної освіти та навчання у ПТНЗ (опорні конспекти лекцій, варіанти тематичних контрольних робіт, питання для самоконтролю, тести, переліки рекомендованих джерел), глосарій з підприємницької діяльності, рекомендації до виконання практичних робіт щодо розроблення «Бізнес-плану підприємницького проекту», анкети для виявлення інтересу учнів до підприємницької діяльності, комплекти індивідуальних проблемно-пошукових і творчих завдань, тренувальні вправи і задачі ситуативного характеру, методичні рекомендації «Формування підприємницької компетентності фахівців ресторанного господарства».

Основні положення й результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у практику роботи ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» (довідка № 327 від 24.06.2016), Бурштинського торговельно-економічного коледжу Київського Національного торговельно-економічного університету (довідка № 983 від 23.08.2016), Ізмаїльського вищого професійного училища Київської академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка № 02-05/318 від 30.08.2017), Березівського вищого професійного училища Одеського національного політехнічного університету (довідка № 159 від 09.10.2017), Львівського професійного коледжу готельно-туристичного та ресторанного господарства (довідка № 236 від 09.10.2017), Івано-Франківського коледжу ресторанного сервісу і туризму (довідка № 224/01-10 від 11.10.2017).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні результати дослідження апробовано в доповідях на науково-практичних конференціях, наукових семінарах, освітніх форумах:

– *міжнародних*: «Psychological and pedagogical aspects of adult education in the system of continuous education» (Україна, м. Біла Церква, 2015); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Україна, м. Хмельницький, 2015, 2017); «Професійне навчання персоналу – європейський вибір» (Україна, м. Ізмаїл, 2015); «Неперервна освіта нового сторіччя – досягнення та перспективи»

(Україна, м. Запоріжжя, 2015), «Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства» (Україна, м. Київ, 2016);

– *всеукраїнських*: «Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення» (м. Біла Церква, 2015–2017); «Модернізація професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників із використанням електронних навчальних ресурсів в інформаційно-освітньому середовищі ПТНЗ» (м. Київ, 2017); «Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти і навчання» (м. Київ, 2015–2017).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях: лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2015–2017), педагогічної ради ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» (2013–2017).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 15 одноосібних публікаціях, із них: 5 статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях в галузі педагогіки (у т.ч. 1 – в електронному, 1 – у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази), 1 стаття в іноземному наукометричному виданні, 8 статей і тез – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (342 найменування, з них 25 – іноземною мовою) та 18 додатків на 64 сторінках. Ілюстрований матеріал дисертації подано в 29 таблицях і 15 рисунках. Загальний обсяг роботи складає 13,3 авторських аркушів, із яких основного тексту – 8,33 авторських аркушів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет дослідження, відображено методи, викладено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, висвітлено інформацію про публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «*Формування підприємницької компетентності як проблема професійної педагогіки*» – проаналізовано стан розробленості проблеми в теорії і практиці професійної освіти; уточнено суть підприємницької компетентності; обґрунтовано структуру та схарактеризовано зміст компонентів підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства.

На основі аналізу законодавчих актів, нормативних документів, наукових праць А. Гуржія, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Щербак та ін. з'ясовано, що метою сучасної професійної освіти є підготовка конкурентоспроможних працівників з усвідомленою потребою всебічної самореалізації в умовах постіндустріальної економіки, які здатні розв'язувати проблему працевлаштування на основі ефективної організації форм малого і середнього бізнесу з урахуванням новітніх тенденцій цивілізаційного поступу й інтегрують професійну та підприємницьку діяльність. У результаті застосування методу логічного узагальнення встановлено, що конкурентоспроможним в умовах

сучасного ринку праці є вмотивований фахівець, який не тільки усвідомлює необхідність професійно самовдосконалюватися, а й здатний самостійно набувати й застосовувати знання та вміння з підприємницької діяльності, генерувати і втілювати оригінальні ідеї, пов'язані з розвитком підприємництва.

Результати аналізу наукових джерел підтверджують, що формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців досліджується в межах таких тематичних напрямів: розвиток гуманістичної парадигми навчання (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.), функціонування безперервної професійної освіти (В. Андрущенко, С. Максименко, Н. Ничкало, В. Радкевич, С. Сисоєва та ін.), модернізація професійної освіти на засадах компетентнісного підходу (А. Каленський, П. Лузан, М. Пригодій, О. Щербак та ін.), теоретичні основи становлення підприємництва в Україні і світі (Т. Лазанська, С. Прищепа, О. Романовський, Дж. Стонер, Р. Умеров, І. Цигилик, Й. Шумпетер та ін.), розвиток особистісних якостей підприємця, зокрема формування підприємницької компетентності (Н. Акаєва, Ю. Білова, Г. Матукова, Н. Побірченко, О. Проценко, Е. Сулаєва та ін.), методика викладання у професійних навчальних закладах дисциплін економічного змісту (З. Варналій, О. Климко, В. Колот, С. Мочерний та ін.), удосконалення змісту і процесу підготовки учнів до здійснення підприємницької діяльності (Є. Барижикова, Л. Бондарєва, М. Гатіятуллін, Н. Городецька, М. Шостак та ін.). Узагальнення результатів аналізу наукових джерел і нормативно-правових документів дало змогу уточнити суть поняття «підприємницька компетентність майбутніх фахівців ресторанного господарства». Доведено, що це *складний соціально-економічний і психолого-діяльнісний феномен, конкретизований динамічним комплексом ціннісно-світоглядних орієнтацій, знань, умінь, способів діяльності, досвіду, професійно значущих якостей, що цілісно визначають підготовленість особи до підприємницької діяльності в межах реалізації професійно-функціональних завдань, зокрема здатність до самозайнятості (відкриття власної справи), вміння аналізувати ринкові можливості підприємства, опановувати провідні економічні ролі, об'єктивно оцінювати індивідуально-особистісні здібності до підприємництва.*

У розділі визначено й схарактеризовано *структуру* підприємницької компетентності як динамічну систему, утворену взаємопов'язаними цілісними підсистемами (компонентами): *мотиваційно-ціннісним* (ціннісні орієнтири підприємницької діяльності, мотиви здобуття професійного і комерційного успіхів, прагнення реалізувати поставлені цілі); *знаннево-змістовим* (знання теоретичного і функціонально-технологічного (процедурного) характеру, розуміння суті розв'язуваних завдань і проблем, усвідомлення ймовірних ризиків і персональної відповідальності за діяльність та її результати, обізнаність із ринковими механізмами регулювання й керівництва підприємницькою діяльністю та поінформованість щодо етики трудових відносин), *особистісно-рефлексивним* (здатність генерувати й упроваджувати нові ідеї з комерційної діяльності, прогнозувати очікувані результати, ризикувати з метою віднайдення новітніх економічних можливостей, об'єктивно оцінювати власні індивідуально-особистісні властивості, здійснювати контроль засобами саморегулювальних механізмів, спроможність зіставляти власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й

екологічними ресурсами, інтересами суспільства, ініціативність, гнучкість, самоорганізованість, лідерські якості), *операційно-діяльним* (вміння планувати, реалізовувати й оцінювати різні варіанти підприємницької діяльності, бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій і обирати економічно помірковані й екологічно обґрунтовані рішення, застосовувати раціональні засоби й способи діяльності з урахуванням конкретних обставин місця й часу, вміння презентувати та поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності, індивідуально-творча активність у продуктивному використанні наявних ресурсів, дії та механізми безперервного пошуку нових можливостей і оптимального використання ресурсів з метою отримання максимальної вигоди).

На основі аналізу освітніх стандартів та здобутків педагогічної практики професійної підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ обґрунтовано, що професійна освіта забезпечує диференційоване набуття знань, умінь і навичок щодо основних категорій економіки, суті підприємництва, організаційно-правових форм здійснення підприємницької діяльності. Водночас, основну увагу педагоги зосереджують на засвоєнні учнями загальнотехнічних, професійно-теоретичних і професійно-практичних знань за відповідним профілем професійної підготовки. Ознайомлення з навчальними планами, програмами, підручниками свідчить, що підготовка учнів ПТНЗ до підприємницької діяльності є фрагментарною і лише частково уможливорює набуття досліджуваної динамічної якості. Так, обсяг навчального курсу «Основи галузевої економіки і підприємництва» складає всього 17 год., а лабораторно-практичні заняття з означеної дисципліни взагалі не передбачаються. Викладачі ПТНЗ епізодично зосереджують увагу на засвоєнні учнями загальних основ підприємницької діяльності, однак не забезпечують формування підприємницької компетентності. Як наслідок, виникають суперечливі ситуації, в яких випускники ПТНЗ у майбутньому відчуватимуть брак знань про підприємство у сфері обслуговування, перспективи кар'єрного зростання, можливості самореалізації.

У **другому розділі** – *«Науково-методичне обґрунтування процесу формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства»* – висвітлено загальну організацію та методику виконання дослідницького пошуку; теоретично обґрунтовано педагогічні умови та модель формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ; схарактеризовано розроблену методику формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ.

Методику здійснення дослідницького пошуку викладено як цілісність способів результативного використання методів дослідження, конкретизованих сукупністю пізнавальних та перетворювальних дій, що уможливають успішне вирішення наукової проблеми формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ та слугують інструментарієм для розв'язання виявлених суперечностей. Робочою *гіпотезою* було припущено, що формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ буде більш результативним за умов: оновлення змісту професійної освіти з урахуванням підприємницького складника; залучення учнів до розроблення

підприємницьких проектів; упровадження інтегративного навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування. *Оновлення змісту професійної освіти з урахуванням підприємницького складника* уможливорює змістову цілісність формування підприємницької компетентності, зокрема: усвідомлення майбутніми фахівцями значення підприємницької діяльності для самореалізації, опанування знань про підприємництво, його різновиди, форми, методи, механізми реалізації й регулювання, сприяє формуванню ціннісних орієнтирів та прагнень щодо підприємницької діяльності, здатності застосовувати набуті знання для успішного виконання завдань під час професійного навчання і майбутньої діяльності. *Залучення учнів до розроблення підприємницьких проектів* дає змогу інтегрувати освітній процес, механізми здійснення бізнесу та організаційні аспекти практичного сектора виробництва. Відтак, стимулюються мотиви досягнення професійного і комерційного успіхів, розвиток організаторських здібностей, забезпечується усвідомлення ймовірних ризиків підприємницької діяльності. Набувається здатність об'єктивно оцінювати власні індивідуально-особистісні властивості, здійснювати самоконтроль та оволодівати вміннями прогнозувати очікувані результати, оцінювати різні варіанти підприємницької діяльності. *Упровадження інтегративного навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування* сприяє розвитку вмінь учнів ПТНЗ визначати цілі підприємницької діяльності, раціональні засоби і способи діяльності з урахуванням конкретних обставин місця й часу, реалізовувати індивідуально-творчу активність у продуктивному застосуванні наявних ресурсів з метою отримання максимальної вигоди, а також презентувати та поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності, оцінювати свої досягнення у процесі розроблення і представлення з коментуванням підприємницьких проектів.

Спроектowana модель презентує формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ як відкритий динамічний механізм, конкретизований перспективно-цільовим, методологічним, змістово-процесуальним та оцінно-результативним блоками (рис. 1).

Перспективно-цільовий блок моделі відображає мету професійної підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства з урахуванням соціального замовлення. *Методологічний блок* включає наукові підходи (аксіологічний, особистісно орієнтований, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, інтегративний) і принципи, дотримання яких забезпечує методологічну цілісність процесу формування підприємницької компетентності в єдності мотиваційно-ціннісного, знаннево-змістового, операційно-діяльнісного й особистісно-рефлексивного компонентів. У *змістово-процесуальному блоці* моделі візуалізовано методику формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, конкретизовану відповідними формами, методами й технологіями навчання. *Оцінно-результативний блок* відображає критерії, рівні сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. Модель застосовано як інструмент, що дає змогу на основі графічно-схематичного відтворення унаочнити динамічний механізм формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, увиразнити навчання як цілісний, багатоаспектний процес і системно презентувати основні його компоненти.

Рис. 1. Модель формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ

У розділі обґрунтовано авторську *методику формування підприємницької компетентності* майбутніх фахівців ресторанного господарства як сукупність взаємопов'язаних педагогічних дій, зорієнтованих на формування в учнів ПТНЗ економічного мислення, усвідомлення ними базових економічних, фінансових категорій, набуття здатності самостійно опановувати й генерувати ідеї щодо комерційного успіху, приймати обґрунтовані рішення, застосовувати опановані знання для успішного здійснення підприємницької діяльності. Авторська методика реалізується в три етапи. *Репродуктивний етап* – передбачає максимізацію психолого-педагогічного супроводу процесів адаптування учнів до навчання у ПТНЗ, а також самоутвердження у ситуаціях професійного вибору; спонукання й розвиток мотиваційно-цільових настанов та ціннісно-світоглядних орієнтацій щодо підприємництва, усвідомлення майбутніми фахівцями соціально-економічного значення підприємництва. *Конструктивно-творчий етап* – зорієнтований на поглиблення в майбутніх фахівців ресторанного господарства теоретичних знань про підприємство, бізнес, набуття умінь підприємницької діяльності (розроблення бізнес-планів, проектів, конструювання алгоритмів, стратегій підприємництва тощо) під час залучення учнів до спеціально створених та реальних ситуацій у межах освітньої підготовки у ПТНЗ. *Результативний етап* – уможливорює поглиблення й удосконалення теоретичної поінформованості у питаннях підприємництва, бізнесу, підприємницької діяльності, удосконалення набутих підприємницьких умінь, особистісно-професійний саморозвиток і формування індивідуального стилю самореалізації у фаховій діяльності шляхом заснування та провадження власної справи. На цьому етапі учні ПТНЗ не тільки залучаються до створення бізнес-проектів, а й до здійснення рефлексії та саморефлексії щодо результатів самостійно виконаних завдань, оцінювання й самооцінювання рівнів сформованості підприємницької компетентності.

Реалізація методики забезпечується такими методичними засобами: індивідуальні, групові, колективні форми аудиторної роботи у процесі занять із предметів загальнопрофесійної, професійно-теоретичної, професійно-практичної підготовки, командні й парні форми роботи під час позакласних заходів (вікторин, турнірів, конкурсів тощо), виробничого навчання та практики; технології проблемного, дослідницького, проектного, імітаційно-рольового, бінарного навчання; традиційні й інтерактивні методи: імітаційно-рольові, дидактично-пізнавальні та ділові ігри, розповідь з елементами дослідження, евристична бесіда, робота в малих групах, «акваріум», «ротатійні трійки», «мозковий штурм», «мікрофон», «обери позицію», «мозаїка», «асоціативний куц», «гронування»; дидактичних засобів: індивідуальні картки, проблемно-пошукові завдання, тести, логічні схеми, узагальнювальні таблиці, практико орієнтовані ситуаційні завдання, глосарій, технічні засоби навчання, електронні навчальні ресурси тощо.

У **третьому розділі** – «*Дослідно-експериментальна перевірка результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства*» – викладено програму експериментальної роботи, описано хід та результати дослідно-експериментальної перевірки результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства.

Експериментальна робота проводилась упродовж 2012–2017 років та передбачала вивчення наявного стану сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, а також апробацію авторської методики формування підприємницької компетентності в учнів ПТНЗ відповідно до обґрунтованих педагогічних умов та спроектованої моделі. Дослідно-експериментальна робота відбувалась на базі ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування», Бурштинського торговельно-економічного коледжу Київського Національного торговельно-економічного університету, Ізмаїльського вищого професійного училища Київської академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, Березівського вищого професійного училища Одеського національного політехнічного університету, Львівського професійного коледжу готельно-туристичного та ресторанного господарства, Івано-Франківського коледжу ресторанного сервісу і туризму. На різних етапах здійснення педагогічного експерименту було залучено 400 учнів означених навчальних закладів (ЕГ – 200 осіб, КГ – 200 осіб), 10 методистів обласних навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти і 50 педагогічних працівників.

На *пошуково-констатувальному* етапі (2012–2013 рр.) здійснювався теоретичний аналіз соціально-економічних, педагогічних, психологічних, методичних джерел, освітньої документації й визначалися суперечності, проблемні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців ресторанного господарства в ПТНЗ, об'єкт, предмет, мета і завдання дослідницького пошуку, організовувалися пілотні експериментальні дослідження, під час яких з'ясовувалися ефективні методи педагогічного діагностування, формулювалася гіпотеза. Мав місце пошук дидактичних матеріалів для перевірки сформульованого припущення. Відтак, було укладено критеріально-діагностувальний комплекс оцінювання рівнів сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства та встановлено істотне домінування індиферентно-репродуктивного рівня й невисокі показники щодо адаптивно-конструктивного і творчого рівнів сформованості підприємницької компетентності, а також визначено педагогічні умови, спроектовано модель, розроблено методику формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ.

На *моделювально-формувавальному* етапі (2014–2016 рр.) здійснювалася експериментальна перевірка результативності педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ на основі апробації авторської методики. У результаті таких досліджень було укладено інтегративний навчально-методичний комплекс формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ й підготовлено відповідні методичні рекомендації. На початку моделювально-формувавального етапу експериментальної діяльності вибірки КГ і ЕГ за результатами обчислення статистичного критерію за емпіричними даними констатувального етапу педагогічного експерименту – $\chi^2_{\text{emp}} \approx 0,08$ підтверджено однорідність груп, тобто КГ і ЕГ за рівнем сформованості підприємницької компетентності – подібні. Результати реалізації педагогічних умов засвідчили істотну різницю за всіма критеріями в

показниках щодо рівнів сформованості підприємницької компетентності учнів КГ і ЕГ – $\chi^2_{\text{emp}} \approx 9,85$. Динаміка зростання рівнів сформованості підприємницької компетентності в ЕГ якісно відрізняється від показників КГ: творчого рівня досягли 21,1 % (ЕГ) і 12,3 % (КГ), адаптивно-конструктивного – 41,4 % (ЕГ) і 37,6 % (КГ), на індіферентно-репродуктивному рівні залишилися 37,5 % (ЕГ) і 50,1 % (КГ), що в узагальненому вигляді представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства (у %)

Рівні	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Творчий	8,7	8,1	21,1	12,3
Адаптивно-конструктивний	18,2	19,0	41,4	37,6
Індиферентно-репродуктивний	73,1	72,9	37,5	50,1

Обрахунок значення критерію Пірсона показав, що показники ЕГ і КГ на пошуково-констатувальному етапі дослідження істотно не відрізнялися ($\chi^2_{\text{emp}} \approx 0,08$). Обчислення критерію Пірсона за результатами формувального етапу педагогічного експерименту ($\chi^2_{\text{emp}} \approx 9,85$) дає підстави відхилити (на рівні значущості не менш за 0,99) припущення щодо однорідності ЕГ і КГ за ознакою сформованості підприємницької компетентності.

На *узагальнювально-підсумковому етапі* (2016–2017) здійснювався кількісний та якісний аналіз результатів, отриманих у процесі експериментальної роботи, узагальнювалися результати дослідницького пошуку, формулювалися загальні висновки, оформлювався рукопис дисертації, вдосконалювалися методичні рекомендації щодо формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ. Аналіз динаміки формування в учнів з ЕГ і КГ підприємницької компетентності здійснювався на основі опрацювання емпіричних результатів, отриманих під час пошуково-констатувального і моделювально-формувального етапів педагогічного експерименту. Отримані емпіричні дані підтвердили результативність педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ. У цілому перевірка статистичної вірогідності результатів моделювально-формувального етапу дає змогу констатувати позитивні зміни в ЕГ. Ці результати доведено статистично достовірним підвищенням рівнів сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства за визначеними критеріями в учнів ЕГ порівняно з учнями КГ. Отримані дані підтверджують висунуту гіпотезу щодо підвищення рівнів сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, що може бути забезпечено на основі створення в ПТНЗ визначених та науково обґрунтованих педагогічних умов.

У цілому, мети наукового пошуку досягнуто, поставлені завдання виконано, гіпотезу підтверджено.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено розв'язання актуального наукового завдання професійної педагогіки, що стосується обґрунтування педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах. Це дало змогу сформулювати такі висновки:

1. За результатами теоретичного аналізу соціально-економічних, психолого-педагогічних, методичних праць, освітніх інновацій і здобутків педагогічної практики щодо підготовки фахівців ресторанного господарства підтверджено соціально-економічну, професійно-педагогічну та методико-практичну значущість наукової проблеми формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. У педагогічній теорії і практиці досліджувана проблема частково розглядається в контексті оновлення змісту професійної освіти та вдосконалення процесу засвоєння учнями ПТНЗ загальнотехнічних, професійно-теоретичних і професійно-практичних знань за відповідним профілем професійної підготовки й не враховується значущість формування підприємницької компетентності. Це призводить до виникнення суперечливих ситуацій, за яких випускники професійної школи відчують недостатність знань про підприємницьку діяльність у сфері обслуговування, перспективи самореалізації та кар'єрного зростання.

Підприємницька компетентність майбутніх фахівців ресторанного господарства розглядається як складний соціально-економічний і психолого-діяльнісний феномен, конкретизований динамічним комплексом ціннісно-світоглядних орієнтацій, знань, умінь, способів діяльності, досвіду, професійно значущих якостей, що цілісно визначають підготовленість особи до підприємницької діяльності в межах реалізації професійно-функціональних завдань, зокрема, здатність до самозайнятості (відкриття власної справи), вміння аналізувати ринкові можливості підприємства, опановувати провідні економічні ролі, об'єктивно оцінювати індивідуально-особистісні здібності до підприємництва. Структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства охоплює взаємопов'язані мотиваційно-ціннісний, знаннево-змістовий, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний компоненти.

2. До педагогічних умов формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства віднесено: оновлення змісту професійної освіти з урахуванням підприємницького складника; залучення учнів до розроблення підприємницьких проектів; упровадження інтегративного навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування. Концептуальним підґрунтям цілісної реалізації обґрунтованих педагогічних умов слугують аксіологічний, особистісно орієнтований, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, інтегративний підходи. Обґрунтовані педагогічні умови є взаємопов'язаними й взаємодоповнюючими та сприяють удосконаленню освітнього процесу в ПТНЗ, уможливаючи професійну підготовку кваліфікованих робітників як фахівців, які оптимально інтегрують професійну та

підприємницьку діяльність у сфері обслуговування, здатні розв'язувати проблему працевлаштування на основі ефективної організації форм малого бізнесу з урахуванням новітніх тенденцій розвитку ресторанного господарства.

3. Спроектowana модель графічно відображає цілісність процесу формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах і складається з *перспективно-цільового* (відображає соціальне замовлення і мету формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства), *методологічного* (містить основні наукові підходи й принципи формування підприємницької компетентності), *змістово-процесуального* (розкриває етапи, змістову та функціонально-процесуальну складові методики формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, конкретизовані відповідними формами, методами, технологіями навчання), *оцінно-результативного* (містить критерії, рівні та результат упровадження моделі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства).

4. *Методика формування підприємницької компетентності* охоплює репродуктивний, конструктивно-творчий, результативний етапи й уможливує набуття економічного мислення, поглибленого розуміння базових економічних, фінансових категорій, здатності самостійно опановувати економічну інформацію, аналізувати її, приймати обґрунтовані рішення, застосовувати засвоєні знання для успішного здійснення підприємницької діяльності. Авторська методика конкретизується такими складовими: індивідуальні, групові, колективні форми аудиторної роботи у процесі занять із предметів загальнопрофесійної, професійно-теоретичної, професійно-практичної підготовки, парні форми роботи під час позакласних заходів, виробничого навчання та практики; технології проблемного, дослідницького, проектного, імітаційно-рольового, бінарного навчання; традиційні й інтерактивні методи: імітаційно-рольові, дидактично-пізнавальні та ділові ігри, розповідь з елементами дослідження, евристична бесіда, робота в малих групах, «акваріум», «ротаційні трійки», «мозковий штурм», «мікрофон», «обери позицію», «мозаїка», «асоціативний куц», «гронування»; дидактичних засобів: індивідуальні картки, проблемно-пошукові завдання, тести, логічні схеми, узагальнювальні таблиці, практико орієнтовані ситуаційні завдання, глосарій, технічні засоби навчання, електронні навчальні ресурси, відео-матеріали, презентації; засоби оцінювання рівнів сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства за мотиваційно-орієнтаційним, компетентісно-рефлексивним й операційно-змістовим критеріями. Методика реалізується через застосування інтегративного навчально-методичного комплексу з формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства та сприяє вмотивованому опануванню учнями теоретичних знань, практичних умінь, способів професійної та підприємницької діяльності, набуттю цінностей підприємництва, здатності об'єктивно оцінювати власні професійні досягнення.

Апробація методики підтвердила результативність запропонованих педагогічних умов, що позначилося на підвищенні рівнів сформованості

підприємницької компетентності учнів експериментальних груп. Зокрема, після моделювально-формувального етапу експерименту статистично значуще збільшилася чисельність учнів із творчим (21,1%), адаптивно-конструктивним (41,4%) рівнями означеної компетентності. Натомість, на 35,6% зменшилася чисельність учнів з індивідуально-репродуктивним рівнем підприємницької компетентності.

5. Підготовлені за результатами проведеного педагогічного дослідження методичні рекомендації щодо формування підприємницької компетентності фахівців ресторанного господарства у ПТНЗ включають індивідуальні, групові, колективні форми аудиторної роботи, командні й парні форми роботи під час теоретико-виробничого навчання, практики. Методичні рекомендації розкривають педагогічні технології проблемного, дослідницького, проектного, імітаційно-рольового, бінарного навчання; традиційні й інтерактивні методи, проблемно-пошукові завдання, тести, логічні схеми, узагальнювальні таблиці, практико орієнтовані ситуаційні завдання, глосарій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. Подальшого обґрунтування потребують: теоретичні та методичні засади розвитку підприємницької культури учнівської молоді; педагогічні основи готовності викладачів професійної освіти до формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців; системи розвитку підприємницьких якостей майбутніх фахівців у зарубіжних країнах тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ткаченко М. В. Використання інноваційних педагогічних технологій при підготовці учнів ПТНЗ до підприємницької діяльності. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : науково-методичний журнал. 2014. № 4. С. 47–51.

2. Ткаченко М. В. Формування компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : науково-методичний журнал. 2014. № 5. С. 133–138.

3. Ткаченко М. В. Методичні засоби формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ [Електронний ресурс]. *Теорія і методика професійної освіти* : електронне наукове фахове видання. 2017. № 12. URL: http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.12/Tkachenko_12-1.pdf (дата звернення: 11.10. 2017)

4. Ткаченко М. В. Педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. *Професійно-технічна освіта*. 2015. № 2 (67). С.14–16.

5. Ткаченко М. В. Новітні підходи до формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*: зб. наук. праць : Вип. 14 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. Житомир : Вид. Євенок О.О., 2017. С. 93–101. (наукометрична база Ulrich's Periodicals Directory)

Стаття в іноземному науковому наукометричному виданні

6. Tkachenko M. On Competency Building Approach in Education Activities of Vocational Technical Schools Students. *European Journal of Social and Human Sciences*. 2014. Vol. (3), № 3. P. 156–162. (наукометричні бази CiteFactor – Directory of International Research Journals, Electronic scientific library ERIH PLUS, Journal Index, Journals Impact Factor (JIF), MIAR – Information Matrix for the Analysis of Journals, Open Academic Journals Index, ResearchBib, Sherpa Romeo).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Ткаченко М. В. Інформаційно-комунікаційні технології у формуванні підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : мат-ли звітної наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 березня 2014 р.). Том 2 / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. Київ : ПТТО НАПН України, 2014. С. 96–98.

8. Ткаченко М. В. Підприємницька компетентність – важлива умова професійної кар'єри майбутніх фахівців ресторанного господарства. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : мат-ли звітної наук.-практ. конф. (м. Київ, 07, 19 квітня 2016 р.). Т. II / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. Київ : ПТТО НАПН України, 2016. С. 61–64.

9. Ткаченко М. В. Запровадження новітніх інноваційних педагогічних технологій як засіб творчої активності учнів. *Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 березня – 21 квітня 2017 р.): у 2-х т. / Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти. Біла Церква : БІНПО, 2017. Т.1. С.104–108.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

10. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності фахівців ресторанного господарства : методичні рекомендації. Одеса: ТОВ «Зовнішпрекламсервіс», 2015. 59 с.

11. Ткаченко М. В. «Моніторингове дослідження» як повноцінний інструментарій вивчення стану роботи навчальних закладів професійно-технічної освіти. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»*. Додаток 1 до Вип. 36, Том VII (67) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». Київ : Гнозис, 2016. С. 223–233.

12. Ткаченко М. В. Гуманітаризація освіти як один з пріоритетних принципів у формуванні змісту освіти загалом і професійної зокрема. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»*. Додаток 2 до Вип. 35, Том III (15) : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» (у рамках V Міжнародного фестивалю «Світ психології»). Київ : Гнозис, 2015. С. 392–398.

13. Ткаченко М. В. Технологія інтенсивного навчання у ПТНЗ. *Профтехосвіта*. 2017. № 2 (98), лютий. С. 11–12.

14. Ткаченко М. В. Впровадження гуманістичних принципів і методів – одна з педагогічних умов гуманізації навчального процесу. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих в системі неперервної освіти* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (22 жовтня 2015 р.) / Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти. Біла Церква : БІНПО, 2015. С. 158–162.

15. Ткаченко М. В. Інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності педагога. *«Математика та інформатика. Роль у здобутті вищої освіти»*: зб. наук. праць матеріалів науково-практичної конференції (22 травня 2015 року). Одеса : Видавництво ОНАХТ, 2015. С. 27–39.

АНОТАЦІЇ

Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2018.

У дисертації визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства: оновлення змісту професійної освіти з урахуванням підприємницького складника; залучення учнів до розроблення підприємницьких проектів; упровадження інтегративного навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування.

Розкрито суть і структуру підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства. Розроблено методику формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства, що деталізується системою педагогічних дій, спрямованих на формування економічного мислення, здатності самостійно опановувати економічні знання, визначати конструктивні способи розв'язання комплексних завдань, застосовувати опановані знання для успішного здійснення підприємницької діяльності, й реалізується на репродуктивному, конструктивно-творчому і результативному етапах.

Ключові слова: професійна освіта, майбутні фахівці ресторанного господарства, компетентність, підприємницька компетентність, педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства.

Ткаченко М. В. Формирование предпринимательской компетентности будущих специалистов ресторанного хозяйства в профессионально-технических учебных заведениях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт профессионально-технического образования Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2018.

В диссертации определены, теоретически обоснованы и экспериментально апробированы педагогические условия формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов ресторанного хозяйства: обновление содержания профессионального образования с учетом предпринимательской составляющей; привлечение учеников к разрабатыванию предпринимательских проектов; внедрение интегративного учебно-методического комплекса предпринимательской направленности. Раскрыта сущность и структура предпринимательской компетентности будущих специалистов ресторанного хозяйства. Разработана методика формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов ресторанного хозяйства, которая детализируется системой педагогических действий, направленных на формирование экономического мышления, способности самостоятельно овладевать экономическими знаниями, принимать обоснованные решения, использовать полученные знания для успешного осуществления предпринимательской деятельности и реализуется в три этапа: репродуктивном, конструктивно-творческом и результативном.

Ключевые слова: профессиональное образование, будущие специалисты ресторанного хозяйства, компетентность, предпринимательская компетентность, педагогические условия формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов.

Tkachenko M. V. Entrepreneur competence development for future restaurant business specialists at vocational schools. – Pre-award scientific work manuscript copyright.

Thesis work procuring science degree of a PhD in Pedagogy with a specialization in 13.00.04 «Theory and methodology of vocational education». – The Institute of vocational education and training of the National academy of educational science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis work theoretically summarizes and offers innovative methodological approaches for solving the scientific problem of vocational pedagogics on training future restaurant business specialists with developed entrepreneur competence. The efficiency of pedagogical conditions for future restaurant business specialists' entrepreneur competence development is theoretically grounded and experimentally tested, in particular: VET content update considering the entrepreneur component; involvement students to designing entrepreneur projects; implementation the integrated training-methodological complex of entrepreneur purpose. The conceptual basis for delivering those conditions is axiological, personally oriented, subject-activity, competence, integrative approaches.

The model of entrepreneur competence development for future restaurant business specialists is designed to visualise systemic soundness for methodological approaches,

principles, organisational forms, methods, VET technologies, pedagogical conditions, criteria, indicators, entrepreneur competence development maturity levels structured in perspective-targeted, methodology, content and procedural, evaluation, effectively blocks and sets up the positive dynamics for developing the outlined complex, VET schools graduates' unreported employment decrease.

The methodology for developing future restaurant business specialists' entrepreneur competence detailed via the system of pedagogical actions, realised in three stages (reproductive, constructive and creative, final value) and makes it possible to develop economic mindset, abilities to process economic information on their own, define optimum and in reason decisions, use the acquired knowledge for successful pursuit of entrepreneur activity.

The diagnostic research apparatus of developed entrepreneur competence within motivational-orientation, operational-content, competence-reflexive criteria and corresponding indicators is improved.

The content of definition «entrepreneur competence of future restaurant business specialists» has been further developed. It is in considering socio-economic and psycho-activity characteristics of the phenomenon and specification of value-based worldview headings, ways of activity, professionally important qualities to define in complex a person's readiness for entrepreneur activity processing evidence-based professional tasks (analyse market possibilities, acquire different economic roles, put in perspective individual-personal abilities for entrepreneurship, set up start-ups in professional sector etc.).

Key words: vocational education, future restaurant business specialists, competence, entrepreneur competence, pedagogical conditions for future restaurant business specialists' entrepreneur competence development.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 21.05.2018. Замовлення 235.

Надруковано в «МП Леся».

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.*

«МП Леся»

03148, Київ, а/с 115.

Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26

E-mail: lesya3000@ukr.net